
ОБУЧЕНИЕТО В ДОКТОРСКА ПРОГРАМА „СЧЕТОВОДНА ОТЧЕТНОСТ, КОНТРОЛ И АНАЛИЗ НА СТОПАНСКАТА ДЕЙНОСТ (СЧЕТОВОДСТВО)“ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ¹

Доц. д-р Диана Ималова
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова

Резюме

Постигането на висок икономически и социален стандарт на обществото е свързано с необходимостта от висококвалифицирани учени и специалисти. Гарант за подобно постижение са политиките и дейностите в сферата на образованието и науката. Пред висшите училища стои проблемът за развиване и непрекъснато усъвършенстване на обучението на докторанти, вкл. и по счетоводство. Целта на научното изследване е да се очертаят съществуващите проблеми и насоките за развитие на обучението в докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов“, на основата на теоретично и емпирично проучване на нейното състояние в контекста на европейските и националните приоритети.

Основната изследователска теза е, че обучението в СА „Д. А. Ценов“ в ОНС „доктор“ в областта на счетоводството изисква интегрирано управление на всички аспекти от неговите регламентация, организация и практическа реализация, което ще допринесе за повишаване на конкурентоспособността на докторската програма и позиционирането ѝ като водеща в рамките на образователния пазар в страната и в чужбина.

Чрез проучване на нормативните и стратегически документи в страната и в рамките на ЕС в сферата на обучението в третата степен на висше образование, от една страна, и чрез очертаване особеностите на изследваната докторска програма, както и чрез прилагане на анкетен метод за изследване мотивацията и удовлетвореността на заинтересованите страни от програмата, са очертани състоянието и перспективите в развитието ѝ и възможностите за повишаване на нейната конкурентоспособност.

Ключови думи: ОНС „доктор“, висше образование и наука, счетоводство.

JEL: I23, M41.

¹ Участието на авторите в написването на разработката е, както следва: доц. д-р Диана Ималова – т. 1.2. и т. 3; доц. д-р Галя Иванова-Кузманова – т. 2.1.; гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова – т. 1.1. и т. 2.2., резюме, увод, заключение.

TRAINING IN THE DOCTORAL PROGRAM "ACCOUNTING, CONTROL AND ANALYSIS OF BUSINESS (ACCOUNTING)" AT D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – PROBLEMS AND PROSPECTS

Assoc. Prof. Diana Imalova, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Head Assist. Prof. Radosveta Krasteva-Hristova, PhD

Abstract

Achieving an economic and social standard of society is related to the need for highly qualified scientists and specialists. Policies and activities in the field of education and science are a guarantee for such achievement. Higher schools face the problem of developing and continuously improving doctoral education, incl. education in the field of accounting. The purpose of the research is to outline the existing problems and directions for the development of the doctoral program "Accounting, control and analysis of business activities (accounting)" at D. A. Tsenov Academy of Economics, based on theoretical and empirical study of training in this programme in the context of the European priorities.

The main research thesis is that training at D. A. Tsenov Academy of Economics in a doctoral degree in the field of accounting requires integrated management of all aspects of its regulation, organization and practical implementation, which will contribute to increase the competitiveness of the doctoral programme and its position as a leader in the educational market in the country and abroad.

By examining the regulatory and strategic documents in the country and within the EU in the field of education at Doctoral level of tertiary education and by outlining the characteristics of the doctoral programme under study, as well as by applying a survey method to study the motivation and satisfaction of those interested in the programme, the state and prospects for its development and opportunities for increasing its competitiveness have been outlined..

Key words: PhD degree, higher education and science, accounting.

JEL: I23, M41.

Увод

Развитието на пазара на образователни услуги и в частност на обучението в ОНС „доктор“ е неразривно свързано с идеите за глобализация и интелигентен растеж на икономиката. За висшите училища съществуват предизвикателства по отношение на непрекъснато повишаване

качеството на предлаганите образователни продукти съобразно европейските и националните приоритети. Стремещът на СА „Д. А. Ценов“ е да осигурява качествено обучение по докторски програми, вкл. и по счетоводство, чрез изграждане на модели за изследване, анализиране и адаптиране на образователния продукт и повишаване на неговите качество и конкурентоспособност.

Проблемите на обучението в ОНС „доктор“ са засегнати фрагментарно в рамките на проведени научни форуми и представени разработки, но не съществува цялостно завършено научно изследване по тях². Това важи в пълна степен и за обучението в докторските програми по счетоводство. В националното законодателство в областта на висшето образование и науката съществуват разпоредби, които очертават организационните особености на обучението в ОНС „доктор“ по счетоводство, но съдържателните аспекти са ангажимент на висшите училища и първичните обучаващи звена. Това обстоятелство е предпоставка за съществуване на различни практики и възможности за сътрудничеството и професионалната мобилност на докторантите.

Актуалността на изследването се обуславя от необходимостта от покриване на критериите на Националната агенция за оценяване и акредитация за програмна акредитация на докторски програми в съответствие със стандартите и насоките за осигуряване на качество в Европейското пространство за висше образование, националното законодателство и вът-

² Отделни аспекти, свързани със същността, организацията, методологията на обучението в ОНС „доктор“ съществуват в следните източници: вж. Денева, Анета и др. Обучението в докторантура като форма за споделяне на знания – организационни и финансови аспекти/Анета Денева, Румяна Лилова. // Икономическо благосъстояние чрез споделяне на знания: Международна научна конференция, 9-10 ноември 2016 г.: Т.1 – 3: Т. 1. Икономика, държава, общество. -Свищов: АИ Ценов, 2016, с. 151-156; Лулански, Пано Даков. Атлас по методика на икономическите изследвания/Пано Даков Лулански. - София: Издателски комплекс – УНСС, 2013; Лулански, Пано Д. Как да напиша и защита дисертация?: Докторантска аналитика/Пано Д. Лулански. - София: Инст. за приложни социално-иконом. изсл. и продълж. обучение, 2007; Лулански, Пано Даков. Ръководство за практическо обучение на докторанти по методика на стопанските изследвания/Пано Даков Лулански. - София: Издателски комплекс – УНСС, 2017; Мавродиева, Иванка и др. Академично писане за докторанти и постдокторанти/Иванка Мавродиева, Йовка Тишева. – София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2014; Някои проблеми на обучението по счетоводство в държавните висши икономически училища в Р България и възможности за оптимизирането му в СА „Д. А. Ценов“ - Свищов/Атанас Атанасов и др. // Алманах научни изследвания. СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, 2012, с. 507-527; Greswell, John W. et al. Research Design: Qualitative, Quantitative & Mixed Methods Approaches / John W. Greswell, J. David Greswell. – 5. ed. - Los Angeles et al.: Sage Publications, 2018; Saunders, Mark et al. Research Methods for Business Students/Mark Saunders, Philip Lewis, Adrian Thornhill. – 7. ed. – Harlow et al.: Pearson Educacion, 2016 и др.

решните нормативни актове чрез предприемане на действия за непрекъснато усъвършенстване на предлагания образователен продукт.

Целта на научното изследване е, въз основа на контент-анализ на различни стратегически и нормативни документи, емпирично проучване и сравнения, да се направи цялостна характеристика на обучението в докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов“, за да се изведат насоки за повишаване на нейната конкурентоспособност.

За нейното изпълнение се поставят следните **задачи**: проучване на националната и европейската нормативна рамка в областта на обучението в ОНС „доктор“; проучване на състоянието на обучението в докторската програма по счетоводство; извеждане на насоки за развитие на обучението в докторската програма по счетоводство посредством изследване на добри практики и анализиране интереса и удовлетвореността на заинтересованите страни.

Основната изследователска **теза** се изразява в схващането, че проучването на нормативните ограничения, спецификите и състоянието на докторската програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов“ дава възможност за набелязване на насоки за нейното развитие и повишаване конкурентоспособността ѝ на образователния пазар.

Обект на изследването е състоянието на докторската програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов“.

Предмет на изследването са съвременните измерения, проблемите и перспективите за развитие на обучението в ОНС „доктор“ в областта на счетоводството.

Методите, използвани за постигане целта на настоящото научно изследване, са следните: контент-анализ на нормативни актове, сравнителен метод, метод на анализа, метод на синтеза, методи на дедукция и индукция в процеса на формулиране на научните постановки, анкетен метод и др.

1. Европейски и национални измерения на обучението в ОНС „доктор“

1.1. Европейска нормативна рамка на обучението в ОНС „доктор“

Продължаващият **Болонски процес**, на който сме свидетели през последните 20 години, отразява усилията на страните от Европа в областта на висшето образование. Процесът протича чрез множество инициативи,

реформи и дейности въз основа на последователното подписване на редица документи и стратегии, най-важните от които са следните:

- **Сорбонска декларация** – подписана на 25 май 1998 г. в Париж от министрите на образованието на Франция, Германия, Италия и Великобритания. Сорбонската декларация акцентира върху: прогресивна конвергенция на общите рамки на образователните степени и цикли в една обща Европейска зона за висше образование; обща система на всички образователни степени: бакалавър, магистър и докторант; увеличаване и насърчаване на студентската и преподавателската мобилност (студентите да осъществяват поне един семестър в чужбина); премахване на пречките пред мобилността и подобряване на вътрешните системи за признаването на придобитите академични степени и квалификации (European Higher Education Area and Bologna Process, 1998);

- **Болонска декларация** – подписана на 19 юни 1999 г. в Болоня, Италия от министрите на образованието на 29 европейски страни. Съвместна декларация на европейските министри на образованието за Европейското пространство за висше образование отхвърля бариерите и границите пред знанието. Тя поставя една цел – **сътрудничество и чувство за съпричастност в цялата европейска територия на знанието и науката, доверие между системите, мотивация за по-високо и по-силно образование и научни изследвания, сътрудничество с работодателите и създаване на прозрачност за цялото общество** (European Higher Education Area and Bologna Process, 1999);

- **Регулярни конференции и комуникета на министрите**, последното от които е Парижкото комунике, подписано на 25 май 2018 г. в Париж, Франция.

В тези документи последователно се поставят цели, добавят се участващи страни и се отчитат техните усилия в стремежа към непрекъснатото усъвършенстване на изграденото **Европейско образователно пространство за висше образование**. Днес то включва 48 страни, като България е негов член от 1999 г. Присъединяването на страната ни към Европейския съюз през 2007 г. е обстоятелство, което ускори процеса на интеграция на България във всички области на обществения и икономическия живот, вкл. и в областта на висшето образование и науката. В приетата на 26 февруари 2015 г. от Народното събрание национална **Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014–2020 г.** са очертани ключовите приоритетни области за развитие на висшето образование у нас в двете му измерения:

- „а) като обществено и индивидуално благо, допринасящо за цялостното развитие на личността и обществото и подготвящо студентите както за професионалната им реализация, така и за социалната и гражданската им роля;

б) като двигател за динамично развитие на икономиката и изграждане на общество, основано на знанието и напредъка на технологиите.“ (Стратегия за развитие на висшето образование в Република България 2014–2020 г., 2015)

В контекста на Стратегията висшите училища приеха самостоятелни стратегически документи със същите приоритети, което отразява нагласите и стремежа към синхронизирано и устойчиво развитие на образователния сектор в страната. Сред големите реформи за България, резултат от Болонския процес, е изграждането и функционирането на тристепенна система на висше образование, която включва обучение в ОКС „бакалавър“, ОКС „магистър“ и ОНС „доктор“.

1.2. Анализ на националната нормативна рамка, регламентираща обучението в ОНС „доктор“

Обучението в ОНС „доктор“ в България като цяло и в частност в СА „Д. А. Ценов“ по докторската програма по счетоводство се осъществява при спазване изискванията на националната нормативна рамка в тази област и на приетите от Академичния съвет на съответното висше училище вътрешни нормативни актове, транспониращи задължителните национални изисквания и уреждащи нерешените в тях въпроси, основно от процедурен характер. В тази връзка следва да се поставят няколко важни въпроса: доколко националната нормативна рамка достатъчно пълно, ясно и коректно регламентира обучението в ОНС „доктор“ и дали тя съответства на Стандартите и насоките за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование (ESG 2015) и на съвременните тенденции в обучението в ОНС „доктор“ в национален и международен мащаб? Отговорът на тези въпроси изисква извършването на задълбочен критичен анализ на националната нормативна рамка и при необходимост формулиране на предложения за усъвършенстването ѝ.

Обучението в ОНС „доктор“ у нас е регламентирано в следните законови и подзаконови нормативни актове:

- **Закон за висшето образование (ЗВО)**, регламентиращ обучението в трите степени на системата на висшето образование в България (Закон за висшето образование, обн. ДВ, бр. 112 от 27.12.1995 г., стр. посл. изм. и доп. ДВ, бр. 98 от 27.11.2018 г.);

- **Закон за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСПБ)**, регламентиращ обществените отношения, свързани с придобиване на научните степени (Закон за развитието на академичния състав в Република България, обн. ДВ, бр. 38 от 21.05.2010 г., стр. посл. изм. ДВ, бр. 17 от 26.02.2019 г.);

- **Правилник за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСПБ)**, уреждащ прилага-

нето на ЗРАСРБ (Правилник за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България, обн. ДВ, бр. 75 от 24.09.2010 г., стр. посл. изм. и доп., бр. 56 от 06.07.2018 г.);

- **Минимални национални изисквания** към научната, преподавателската и/или художественотворческата или спортната дейност на кандидатите за придобиване на научна степен, дадени като Приложение към чл. 1а, ал. 1 в ППЗРАСРБ, които определят точките по групи показатели за придобиване на отделните научни степени по научни области и/или професионални направления;

- **Национална квалификационна рамка на Република България** (НКР), приета с Решение на Министерския съвет (РМС) през 2012 г., съдържаща общите дескриптори към отделните образователно-квалификационни степени, в т.ч. и към ОНС „доктор“, основаващи се на резултатите от обучението и придобитите знания (теоретични и/или фактологически), умения (познавателни и практически) и компетентности (лични и професионални) (Национална квалификационна рамка на Република България, РМС № 96/02.02.2012 г.);

- **Критерии за програмна акредитация на докторски програми**, приети от НАОА през 2016 г. в съответствие със **Стандартите и насоките за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование (ESG 2015)** – част 1 Вътрешна осигуряване на качеството (1-10) и по смисъла на чл. 78, ал. 3 от ЗВО през 2016 г. (Критерии за програмна акредитация на докторски програми, 2016).

Анализът на националната нормативна рамка, регламентираща обучението в ОНС „доктор“, дава основание да се направят следните изводи, които са подредени според етапите на „жизнения цикъл“ на докторантите и правото на висшите училища да осъществяват обучение в третата степен на висшето образование:

1. Формулирани са и се прилагат ясни критерии за акредитация на докторски програми, които са в съответствие със Стандартите и насоките за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование (ESG 2015) – част 1 Вътрешна осигуряване на качеството (1-10) и по смисъла на чл. 78, ал. 3 от ЗВО.

2. Налице е ясно регламентиране на формите и продължителността на обучението.

3. Определени са изискванията към ВУ и научните организации за обучение на докторанти по договор за съвместна учебна дейност с акредитирани чуждестранни висши училища и обучение срещу заплащане в ОНС „доктор“.

4. Ясно са регламентирани условията за приемането, отписването и отстраняването на докторантите.

5. Дефинирани са правата на докторантите.

6. Указани са задълженията на факултетния съвет, респ. на научния съвет на звеното, което обучава докторанта.

7. Определени са изискванията към лицата, които могат да бъдат научен ръководител на докторант.

8. Конкретизирано е, че докторантурата се осъществява по индивидуален учебен план, като ясно са дефинирани дейностите, които включва обучението.

9. Регламентирано е, изискването висшето училище или научната организация да имат утвърден стандарт, на база на който да се извършва разпределението по видове дейности за срока на обучението, при спазване на задължителни изисквания, утвърдени в съответните правилници на висшето училище или научната организация.

10. Регламентирани са сроковете и редът за атестиране и отчетност на докторантите.

11. Определени са общите дескриптори към образователно-научната степен „доктор“, основаващи се на резултатите от обучението и придобитите знания, умения и компетентности (лични и професионални).

12. Определени са условията, на които трябва да отговаря дадено лице, за да придобие образователната и научна степен „доктор“;

13. Формулирани са единни държавни изисквания за придобиването на научни степени, в т.ч. правилата за провеждане на процедурите, редът за контрол върху тях и минималните национални изисквания по научни области и/или професионални направления за придобиване на научните степени, като точките по групи показатели за научна степен „доктор“ за област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионални направления 3.7. Администрация и управление и 3.8. Икономика, в които СА „Д. А. Ценов“ осъществява обучение са 80, и са разпределени, както следва: дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор“ – 50 точки и публикации – 30 точки.

14. В националната нормативна уредба е регламентирано правото и същевременно задължението на висшите училища и научните организации да определят в правилниците си: конкретните условия и ред за придобиване на научни степени, но при спазване на единните държавни изисквания; реда за вземане на решение от научното жури относно наличието или липсата на плагиатство в дисертационния труд при получен писмен, неанонимен и мотивиран сигнал за плагиатство; условията и реда за признаване на придобитите в чужбина научни степени; условията за прием, съвместно ръководство, разпределение на периодите на мобилност на докторанта, защитата на дисертациите и издаването на диплома (за висшите училища и научните организации, които подготвят и сключват рамкови договори за съвместно ръководство за обучение); случаите, при които срокът на обучение може да бъде удължаван, но не повече от една година; реда за оспорване на решението на научното жури пред факултетния,

съответно научния съвет; реда за приемане на становище по жалба от факултетния, съответно научния съвет.

Критичният анализ на националната нормативна рамка обаче показва, че:

1. Липсва изрична регламентация за обхвата на учебната документация за ОНС „доктор“. В ЗВО (чл. 46, ал. 2), ППЗРАСРБ (чл. 15 и чл. 14, ал. 2) са регламентирани само два компонента – индивидуален учебен план и стандарт, на база на който да се извършва разпределението на регламентирани дейности за срока на обучението.

2. В ЗВО и ППЗРАСРБ не са съобразени изискванията на ESG 2015 по отношение на правото на изборност на дисциплини и оценяването в ОНС „доктор“, както и на обхвата на дейностите за обучение на докторанти.

3. Съществуват противоречия между Законови и подзаконовни нормативни актове (ЗВО, ЗРАСРБ и правилникът за неговото прилагане, Наредбата за държавните изисквания за организиране на дистанционна форма на обучение във висшите училища по отношение обхвата на дейностите при обучението на докторанти и продължителността на обучението в дистанционна форма на обучение.

4. Няма регламентация относно приемът в дистанционна форма на обучение, което създава предпоставки за прилагането на различни практики от отделните висши училища, като в някои от тях приемът се извършва по реда на редовната докторантура, а в други по реда на докторантурата на самостоятелна подготовка.

5. Не е регламентирано прилагането на система за натрупване и трансфер на кредити по отношение обучението в ОНС „доктор“, което създава сериозни пречки пред вътрешната и международната мобилност на докторантите. Към момента липсва единомислие и единен европейски и/или национален регламент в тази насока³. Съзнавайки важността на прилагането на системата за натрупване и трансфер на кредити във висшите училища, за признаване на периоди на обучение на докторантите в други ВУ или научни организации, по-голяма част от висшите училища в Европа, както и в България, осъществяващи обучение в ОНС „доктор“, прилагат тази Система⁴. Извършените практически проучвания обаче

³ За подробности виж резултати от проведена работна дискусия относно използване на Европейската схема за трансфер на кредити в докторските програми - Use of European Credit Transfer Scheme (ECTS) in Doctoral Programmes – Working discussion paper - http://eurodoc.net/oldwebsite/ects_discussion_paper.pdf.

⁴ Виж ръководство „PhD Study in Europe“, представящо различни възможности за докторантура в Европа и публикувано на адрес <https://www.findaphd.com/study-abroad/europe/>, както и интернет сайтовете на УНСС, СА „Д. А. Ценов“, ИУ Варна, СУ „Св. Климент Охридски“, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, ВУЗФ, НБУ, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Тракийски

показват, че липсва еднаквост във видовете дейности, за които се присъждат кредити, броя на присъжданията за тях кредити и общия брой на кредитите за придобиване на ОНС „доктор“. Всичко това не дава възможност на ВУ, които са възприели да прилагат ECTS в докторските програми, да се възползват в пълна степен от предимствата на прилагането на ECTS, в т.ч. затрудняват се реализирането и признаването на мобилности на докторантите. Това затруднява и изпълнението на **Стратегията за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование (ЕПВО)**, приета на Министерска конференция в Букурещ през 2012 г., която преизяснява, че висококачествената мобилност повишава компетенциите, знанията и опита на участващите лица. Мобилността допринася за разширяването и подобряването на академичното сътрудничество и за разпространението на иновации и знания в рамките на ЕПВО, като интернационализира в още по-голяма степен системите и институциите за висше образование и ги подобрява, сравнявайки ги една с друга, повишава нивото на заетост и личностно развитие на участващите в програмите за мобилност и подсилва културната идентичност на Европа (Стратегия за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование (ЕПВО), 2012). Затруднява се и изпълнението на **Националната стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 година** (Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 година, 2014), в която една от заложените стратегически цели, свързани с обучението в ОНС „доктор“, е именно насърчаване мобилността на студенти, докторанти и преподаватели и трансграничното сътрудничество между висшите училища.

На проведената в рамките на проекта в СА „Д. А. Ценов“ кръгла маса на тема: „Съвременни измерения на обучението в ОНС „доктор“ по икономика“ бяха представени подготовените от екипа на проекта повече от 23 конкретни предложения за законодателни промени в Проекта на ЗИД на ЗВО, както и в текстове на сега действащия ЗВО, които не са обект на третиране в проекта на ЗИД на ЗВО, а също и в ППЗРАСРБ, целящи усъвършенстване на посочените нормативни актове и постигане на пълна и ясна регламентация на обучението в третата степен на системата на висшето образование, непозволяваща двусмислие при тълкуването ѝ, и в същото време съответстваща на Стандартите и насоките за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование (ESG 2015), на приетите стратегически документи и на съвременните тенденции в обучението в ОНС „доктор“ в национален и международен мащаб. Съ-

щите бяха допълнени с предложения на участниците във форума и депозирани в Комисията по образование и наука към 44-то НС и в МОН. Поради ограничените обем на настоящата студия те не могат да бъдат представени.

2. Състояние и перспективи на обучението в докторската програма по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“

2.1. Състояние на обучението в докторската програма по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“

Обучението в ОНС ”доктор” е финален етап от цялостното обучение на студентите по счетоводство. Докторската програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов” отговаря на съвременните европейски изисквания и задоволява потребностите на практиката от висококвалифицирани специалисти и експерти. Програмата е получила акредитация с оценка 8,73 от НАОА за периода от 30.03.2016 г. до 30.03.2021 г. съгласно Решение по процедура за програмна акредитация на докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ от професионално направление 3.8 „Икономика“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ (НАОА, 2016).

Учебната документация в катедрата е изготвена съобразно изискванията на чл. 44 от Правилника за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов” и непрекъснато се актуализира. Тя е съобразена с промените в законодателството и изискванията на практиката с цел подготовка на висококвалифицирани специалисти в областта на счетоводството и одита.

В катедра „Счетоводна отчетност” съществуват дългогодишни традиции и приемственост и добри практики в обучението в ОНС „доктор”. В катедрата работят тринадесет висококвалифицирани преподаватели. Използват се ефективни подходи и методи за обучение на докторантите с цел успешна защита на докторска дисертация.

Докторската програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов” е съпоставима с аналогични програми, развивани от други висши училища, защото на докторантите е осигурено качествено и ефективно обучение. Докторантите получават академични знания и умения, необходими за бъдещата им професионална реализация и тяхното личностно развитие и усъвършенстване през целия живот. Доказателство за това е, че всички допуснати до защита докторанти са успешно защитили своите докторски дисертации.

При подготовката и подбора на бъдещите докторанти участват всички преподаватели в катедрата. Подготвителната работа с бъдещите докторанти започва в бакалавърската степен и продължава в магистърс-

ката степен. Основен проблем, който съществува тук, е подборът на най-добрите студенти и мотивирането им с цел продължаване на обучението в ОНС „Доктор“. Затова в катедра „Счетоводна отчетност“ се провеждат майсторски класове. Лекциите се изнасят от водещи специалисти в практиката, завършили магистърските програми, развивани от катедрата. Организирант се стажантски програми в практиката, като за ментори по възможност се избират практикуващи счетоводители, придобили ОНС „доктор“. Някои от лекциите и упражненията се провеждат в счетоводни предприятия. Студентите се запознават със счетоводната работата в реална практическа среда, правят първите практически проучвания.

Практика в катедрата е на завършилите с отличен успех магистри да се предлага да продължат своето обучение в ОНС „доктор“. Откроява се тенденция, при която магистрите, завършили редовна форма на обучение към магистърските програми, развивани от катедрата, предпочитат редовна докторантура, а магистрите дистанционна форма избират задочна докторантура. След успешната защита на дипломна работа разработката се разширява и става проект за докторска дисертация. Добра практика в катедра „Счетоводна отчетност“ е, научният ръководител на дипломанта да прерасне в научен ръководител на докторанта.

В катедра „Счетоводна отчетност“ през периода 2014 – 2019 г. се развиват редовна, задочна и самостоятелна форма на обучение. Броят на приетите докторанти е представен в следната таблица:

Таблица 1
Приети докторанти в катедра “Счетоводна отчетност”
за периода 2014-2019 г.

Докторска програма	2014			2015			2016			2017			2018			2019		
	Р Ф	З Ф	С Ф	Р Ф	З Ф	С Ф	Р Ф	З Ф	С Ф	Р Ф	З Ф	С Ф	Р Ф	З Ф	С Ф	Р Ф	З Ф	С Ф
Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)	9	2	0	0	2	1	1	0	1	2	0	0	2	0	0	0	0	0

От таблицата се установява, че през последните години съществува тенденция към намаляване броя на приетите докторанти. Причините затова са: намаляване на броя на студентите, приети в бакалавърска и магистърска степен; магистрите предпочитат да се реализират като практикуващи счетоводители поради добри материални стимули; реализацията в чужбина, локализацията на висшето училище и др.

В Стопанската академия са създадени добри условия за обучението на докторантите, свързани с осигуряването на достъп до богат библиотечен фонд, електронни ресурси, високоскоростен безжичен интернет, работни места в катедрата, достъп до общежития, бази за спорт и др.

Докторантът заедно с научния си ръководител съставя индивидуален учебен план за обучението. За научни ръководители на докторанти към 31 октомври 2019 г. могат да бъдат избрани 1 професор и 7 доценти, работещи в катедра „Счетоводна отчетност“. Добра практика в катедрата е, научните интереси на научния ръководител и докторанта да са в едно и също научно направление. Така научният ръководител дава ценни съвети и препоръки на докторанта при написването на дисертационната работа. Основен проблем, който съществува при разработване на докторската дисертация, са практическите проучвания. Затова е наложително назначаване на консултант от практиката, който помага на докторанта във връзка с практическите проучвания. Това не е разписано в нормативната база, а е важно за успешната защита на докторската дисертация.

През първата година на обучението докторантите полагат успешно изпити, наречени докторантски минимума пред комисия по една от дисциплините: Счетоводство, Бюджетно счетоводство, Банково счетоводство в зависимост от избраната тема на докторска дисертация и дисциплината Счетоводни стандарти. Докторантите посещават курсове по Методика на научните изследвания; семинар по Приложна информатика или курс по Чужд език. В катедра „Счетоводна отчетност“ за периода 2014 – 2019 г. са обучавани докторанти в редовна, задочна и самостоятелна форма на обучение. Броят на обучаваните докторанти е представен в следната таблица:

Таблица 2
*Обучавани докторанти в катедра „Счетоводна отчетност“
за периода 2014-2019 г.*

Докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“																	
2014			2015			2016			2017			2018			2019		
Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С
Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф	Ф
12	5	5	10	6	4	10	5	2	12	5	2	7	4	1	3	1	0

През периода 2014 г. – 2019 г. съществува тенденция към намаляване на обучаваните докторанти в катедра „Счетоводна отчетност“. Причините за това са рязкото намаляване на завършилите студентите в магистърска степен, липсата на перспективи за реализация в практиката и кариерно развитие, недостатъчно материално стимулиране по време на обучението и след завършването му. В повечето случаи не се очертават възможности за кариерно израстване във висшите училища. Съгласно законодателството в областта на счетоводството и независимия финансов одит, за да се заеме определена позиция за съставител на финансов отчети или за кандидатстване за придобиване правоспособност на дипломиран експерт-счетоводител се изисква, лицето, което кандидатства, да бъде бакалавър или магистър и да притежава професионален стаж. Това прави-

ло не важи за лица, придобили ОНС „доктор”. Затова в нормативната база може да се направят корекции за включване на лицата с ОНС „доктор“ и за намаляване професионалния стаж. Добра перспектива се очертава при задочна и самостоятелна форма на обучение, защото докторантите успешно съчетават професионална реализация с обучението в ОНС „доктор”. В съвременните условия на дигитализация е удачно развитие и на дистанционна форма на обучение.

Докторантите отговарят за изпълнението на заложените дейности в индивидуалния план. Те попълват атестационен лист. Научният ръководител на докторанта представя писмено мнение в катедрата. На заседание на катедрата се приема становище за спазване на индивидуалния план и оценка за работата на докторанта. Възможни са конкретизации в индивидуалния план на докторанта за следващата година. Причините за това са извършване на допълнително проучване в практиката, промяна на нормативните постановки, допълнително проучване на нови и литературни източници, посещение на курсове и семинари, участие в изследователски проекти, докторантска мобилност по програма „Еразъм +”.

Съществува традиция за включване на докторантите в проектите, които се разработват от катедра „Счетоводна отчетност”. В проектите се включват докторанти, чиито теми са близки до проблематиката на проекта. Докторантите участват в подготовката и при кандидатстването по проекта, извършват свои собствени изследвания в рамките на проекта, съавтори са при разработване на научните публикации.

През периода 2014 г. – 2015 г. са реализирани пет проекта с участието на докторанти от катедра „Счетоводна отчетност”. Проектите са посветени на актуална проблематика като:

- организацията и счетоводните аспекти на специалния режим за „Касова отчетност на данък върху добавената стойност;
- оптимизиране дейността на бюджетните организации чрез инструментариума на счетоводния анализ;
- новите моменти в счетоводното законодателство.

През 2019 г. се разработва проект с участието на трима докторанти от катедрата, посветен на проблемите, свързани с обучението в ОНС „доктор” по докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов” – Свищов.

Във връзка с ПРОЕКТ BG05M2OP001-2.009-0026-C01 „Развитие капацитета на студентите, докторантите, пост-докторантите и младите учени от Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – гр. Свищов за провеждане на иновативни научнопрактически изследвания в областта на икономиката, администрацията и управлението“ са обучавани 3 докторанти от катедра „Счетоводна отчетност”. Двама докторанти са участвали в 10 обучения, 1 докторант е участвал в 15 обучения.

Традиция (от 2008 г. досега) е, във висшето училище да се организира докторантска научна сесия. Това е научен форум, където докторантите презентират и представят резултатите от своите научни изследвания пред академичната общност. За периода 2014 г. – 2019 г. докторантите в катедрата редовно участват в този престижен форум със свои разработки, както следва: 2014 г. – 2 разработки; 2015 г. – 5 разработки; 2016 г. – 6 разработки; 2017 г. – 4 разработки; 2018 г. – 1 разработка. Преобладаващите разработки са статии. Съществува тенденция за намаляване участията на докторантите в докторантската научна сесия. Причината за това е намаленият брой обучавани докторанти.

Докторантите участват със свои разработки на конференции, организирани от СА „Д. А. Ценов” и други висши училища. На тези форуми те представят своите научни идеи и получават ценни напътствия от водещи специалисти в областта на счетоводството. Докторантите редовно участват в конференции и кръгли маси във висшето училище, в други висши училища и в чужбина. По този показател участията са, както следва: 2014 г. – 5 доклада; 2015 г. – 6 доклада и 1 доклад в чужбина общо 7 публикации; 2016 г. – 8 доклада; 2017 г. – 7 доклада и 1 доклад в чужбина. Докторантите публикуват разработки в изданията на СА „Д. А. Ценов”- Свищов. През 2016 г. е публикувана една статия в списание Бизнес управление, а през 2018 г. е публикувана една статия в електронното списание „Диалог“.

В катедра „Счетоводна отчетност“ съществува традиция за съвместни публикации на докторанти с техните научни ръководители, както и с други хабилитирани преподаватели. Това е добра възможност за докторантите да усвоят нови способности и методи на научното изследване, да усъвършенстват езика и стила на научното си изложение. Докторантите участват в съвместни разработки с членове на катедрата. За периода са публикувани три разработки и една разработка с членове от други катедри в Алманах научни изследвания.

Важен етап от обучението е успешната защита на докторска дисертация. За откриване на процедура за защита на докторска дисертация се спазват постановките в Правилник за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“, Раздел III Условия и ред за придобиване на ОНС „доктор“. В катедрата се прави предшествващо обсъждане на докторската дисертация на докторанта, преди да се открие процедура за предварително обсъждане и избор на двама рецензенти. Трудностите, които срещат докторантите, са свързани с написването на докторската дисертация и се изразяват в следните направления: при първо представяне на работата в повечето случаи работата е с описателен характер; прави се преразказ на нормативни и теоретични постановки; не са открити приносните моменти; не са добре формулирани предмет, обект, цел на изследването; не са ясно очертани изводи и препоръки в заключението. За разрешаването на този проблем в катедра „Счетоводна отчетност“ се разработват писмени мнения от две хабилитирани лица, а останалите членове дават бележки с цел усъвършенстване на дисертационната работа.

На заседанията вземат активно участие всички членове на катедрата. Разкриването на процедура пред научно жури е финален етап от обучението. Затова докторантът извършва преработка на дисертацията на база бележките и препоръките в рецензиите и становищата на членовете на катедрата. След положителното решение на катедрата в срок от 14 дни докторантът представя в катедрата необходимите документи за откриване на процедурата за защита. Важен момент е представяне на автореферата върху докторската дисертация. Той се чете и обсъжда от членовете на катедрата. Важен момент е обсъждането на справката с научните приноси, посочени от докторанта. След положително решение за готовността за защита се прави предложение от Катедрения съвет за състав на научно жури, дата, час и място, както и резервна дата, час и място за провеждане на публичната защита (Правилник за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“, 2018, стр. 39-41).

Таблица 3

Брой защитили докторанти в катедра „Счетоводна отчетност“
за периода 2014–2019 г.

Докторска програма	2014			2015			2016			2017			2018			2019		
	Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С	Р	З	С
Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	1	1	2	0	1	1	1	0

През периода 2014 г. – 2019 г. са защитили докторски дисертации 12 докторанта, обучавани в катедра „Счетоводна отчетност“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Всички дисертации, допуснати до защита, са успешно защитени пред научно жури.

Докторските дисертации, разработвани в катедра „Счетоводна отчетност“, са посветени на актуална проблематика в областта на финансовото счетоводство, управленското счетоводство, банковото и бюджетното счетоводство. Акцентът в разработките е поставен върху:

- усъвършенстване организацията на счетоводното отчитане на разчетите чрез въвеждане на счетоводното бюджетиране на вземанията и задълженията;
- отчитане на разходите и калкулиране на себестойността в МТП в земеделието чрез прилагане на съвременни системи и подходи за калкулиране на себестойността;
- откроява се спецификата на търговските сделки с нетекущи материални активи, като се обосновават различните варианти за счетоводно отчитане на финансов и оперативен лизинг;

- предлагат се различни варианти за оптимизиране на счетоводното отчитане на туристическите хотелиерски услуги.

В дисертационните трудове на докторантите от катедра „Счетоводна отчетност“ се открояват средно около пет приносни момента в теоретичен и практикоприложен аспект. В справката за публикации, свързани с темата на дисертационния труд, се посочват обикновено една студия или две статии и два или три доклада. В автореферата се подписва декларация за оригиналност на дисертационния труд от докторанта.

Обучението в ОНС „доктор“ по счетоводство се основава на законите изисквания и спазване на държавните стандарти. В катедра „Счетоводна отчетност“ съществуват традиции, приемственост и съобразяване със съвременните реалности. Трябва да се подчертае, че докторантите по време на обучението придобиват нови знания и умения, които могат да развият и обогатяват през целия си живот.

2.2. Анализ на удовлетвореността от обучението в докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ при СА „Д. А. Ценов“

Анализът на удовлетвореността от докторската програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ от страна на заинтересованите страни е от съществено значение за изготвянето на цялостен механизъм за нейното непрекъснато усъвършенстване. Избраният метод за събиране на данни е анкетирането, като за целта са изготвени и разпространени анкетни карти посредством електронните платформи Mailchimp и GoogleDocs. Целевата група на проучването се формира от *докторантите* и *постдокторантите* към катедра „Счетоводна отчетност“ при СА „Д. А. Ценов“. Събирането на данни се основава на успешно попълване на трите анкетни карти от общо 13 анкетиращи лица.

При анализа на резултатите от анкетното проучване се установи, че с най-голяма степен на удовлетвореност от обучението в докторската програма по счетоводство за респондентите – докторанти и пост-докторанти са показателите, свързани с високо качество на административно обслужване в академичната библиотека и на условията за живот в докторантските общежития, наличието на прецизни вътрешни правила, административни звена и процедури относно обучението на докторантите, професионалните качества на научния ръководител и предоставяната от него ефективна подкрепа в научноизследователския етап от докторантурата, адекватността на поставените задачи и срокове в индивидуалния план на докторанта. Тези положителни сигнали от страна на обучаемите са атестат за предоставянето на висококачествен образователен продукт в рамките на обучението в докторската програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“, предлагана и развивана от

катедра „Счетоводна отчетност“ при СА „Д. А. Ценов“. От съществена значимост за това постижение са съвместните усилия на няколко участника в този процес – на академичното ръководство, на научното звено, на административния персонал, на научните ръководители и членовете на катедрения съвет.

Ранжирането на всички показатели за удовлетвореност към докторската програма според тяхната степен на важност е представено в следната таблица:

Таблица 4

Ранжиране на степента на удовлетвореност от интереса към обучение в докторската програма по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“ според силата на влиянието им

Ранг	Показатели за измерване степента на удовлетвореност от докторската програма	Процент от отговорите ⁵
1	Високо качество и оперативност на административното обслужване в библиотеката.	100,00
2	Наличие на качествени условия за живот в общежитията за докторанти (моля, посочете само ако живеете/сте живели в тях) ⁶ .	85,71
3	Наличие на ясно регламентирани вътрешни правила, административни звена и процедури относно обучението на докторантите. Получавам ефективна подкрепа от научния ми ръководител в процеса на подготовка на дисертацията и на научните публикации. Научният ми ръководител показва висок професионализъм и компетентност в съвместната ни работа. В индивидуалния план са поставени адекватни на моите интереси и възможности срокове за изпълнение на задачите в него.	84,62
4	Високо качество и оперативност на административното обслужване в отдел „Докторантура и академично развитие“. В хода на докторантурата имам възможност да участвам в научни форуми в съответствие с интересите и експертизата ми. Изборът ми на докторска програма е в съответствие с интересите и предпочитанията ми към счетоводството като цяло или към отделни счетоводни проблеми. В хода на обучението в докторската програма придобивам научно-изследователски умения.	76,92

⁵ Процентите отразяват относителния дял на сумата от отговорите „напълно съгласен“ и „почти съгласен“ във всички отговори в анкетните карти.

⁶ Отговорите на този въпрос са дадени само от ползвалите общежития (7 респондента).

5	Високо качество и оперативност на административното обслужване на докторантите в обслужващите и обособените звена на висшето училище (центрове, отдели, офиси).	69,23
	В хода на обучението в докторската програма придобивам нови знания и умения в областта на счетоводството.	
6	Наличие на безплатен достъп до адекватни на специалността ми електронни бази данни и интернет-ресурси.	61,54
	Получавам ефективна подкрепа от членовете на катедрата в процеса на подготовка на дисертацията и на научните публикации.	
	В хода на докторантурата имам възможност да осъществявам работни срещи и академичен обмен в страната и чужбина.	
	Изборът ми на висше училище за обучение в докторска програма по счетоводство е в съответствие с неговите престиж и висококвалифициран академичен персонал.	
	Обучението в докторската програма по счетоводство ми носи престиж и лично удовлетворение.	
	Обучението в докторската програма подобрява перспективите ми за кариера в академична среда.	
7	Обучението в докторската програма подобрява перспективите ми за кариера извън академична среда.	53,84
	Наличие на съвременна материално-техническа база за обучение и изследователска дейност на докторантите.	
	Наличие на достатъчно учебно-методическа и специализирана литература по специалността ми в библиотеката.	
	Високо качество и оперативност на административното обслужване в катедрата.	
	В хода на докторантурата имам възможност да работя по проекти в съответствие с интересите и експертизата ми.	
	В хода на докторантурата имам възможност да придобивам нови компетенции и да повишавам квалификацията си в рамките на висшето училище.	
8	Обучението в докторската програма подобрява перспективите ми за по-високо заплащане след придобиването на ОНС „доктор“.	46,15
	В хода на докторантурата имам възможност да участвам в съвместни мероприятия на катедрата и работодателите.	
9	Наличие на качествени условия за спорт и отдих на докторантите.	38,46

Така събраната и обработена информация дава една положителна оценка и много добро ниво на удовлетвореност от страна на учащите от развиваната докторска програма по счетоводство във висшето училище.

В резултат на анализа на състоянието и на удовлетвореността могат да се набележат следните **перспективи** по отношение развитието и непрекъснатото усъвършенстване качеството на предлаганото обучение в ОНС „доктор“ по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“:

1. Продължаване на процеса на създаване и развитие на благоприятна академична среда за докторантите, преподавателите и партньорите на СА „Д. А. Ценов“.

2. Промотиране на обучението в ОНС „доктор“ по счетоводство и на резултатите от него в рамките на висшето училище, конкурентите, потенциалните кандидат-докторанти, потребителите на кадри на докторската програма, партниращите висши училища и работодателски организации.

3. Поощряване на публикационната активност и академичната мобилност на докторантите.

4. Реализиране на процеси по непрекъснато актуализиране на учебното съдържание, методите на преподаване, практическата и научно-изследователската дейност на участващите в процеса на докторското обучение страни.

5. Адекватно интегриране на придобитите знания и научни постижения от докторантите в учебното съдържание във всички степени на висше образование, предлагани от катедрата.

6. Интегриране в процеса на обучение и на етапа на научното изследване на иновативни методи и форми, на взаимодействия с експерти, на добри практики, които да гарантират високото качество на дисертациите и удовлетвореността на докторантите от процеса на докторското обучение.

3. Насоки за развитие на обучението в докторската програма по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“

За непрекъснатото подобряване качеството на докторската програма по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“ и повишаване на нейната конкурентоспособност от ключово значение е познаването на конкурентната среда и извършването на периодични оценки и анализи за състоянието на тази среда и позицията на СА „Д. А. Ценов“. За тази цел е необходимо:

- Да се поддържа база от данни относно учебната документация на сходни ДП във водещи висши училища у нас и в чужбина.
- На база на провеждан сравнителен анализ с учебните планове и програми на тези висши училища да се идентифицират възможности за повишаване адекватността на обучението с оглед отразяване съвременните постижения на науката и осигуряване на възможност за професионална мобилност на докторантите.
- Да се проучат предлаганите от конкурентните висши училища възможности за повишаване на квалификацията на докторантите.

- Да се извършват проучвания на достъпните вътрешни нормативни документи на висшите училища, регламентиращи приема и обучението в ОНС „доктор“, в т.ч. и организацията на учебния процес, както и публично оповестените от тях официални отчети за дейността им, с цел запознаване с добри практики и усъвършенстване на вътрешната нормативна база.

- Да се проследят условията и редът за прием на докторанти в конкурентните висши училища, начините и средствата за провеждане на кандидатдокторантски кампании, интересът на кандидат-докторантите към другите училища, реализацията на план-приема на докторанти в тях и др. подобни.

В Република България осем висши училища са акредитирани от НАОА да извършват обучение в ОНС „доктор“ по счетоводство. Подредените по дадената оценка от ПКЧНУ при НАОА са отразени в следната таблица:

Таблица 5

Акредитирани докторски програми по счетоводство в България

№	Висше училище	Наименование на докторската програма	Оценка от ПКЧНУ
1.	УНСС - София	„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводна отчетност и анализ)“	9,70
2.	ИУ – Варна	„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“	9,28
3.	ПУ „Паисий Хилендарски“ - Пловдив	„Финанси и счетоводство“	8,77
4.	ВУЗФ – София	„Счетоводство, контрол и анализ“	8,74
5.	СА „Д. А. Ценов“ – Свищов	„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“	8,73
6.	ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ – В. Гърново	„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“	8,46
7.	ВСУ „Черноризец Храбър“ - Варна	„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност“	8,38
8.	НБУ - София	„Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство и одитинг)“	8,11

По оценка от ПКСНУ при НАОА докторската програма (ДП) по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“ е на пето място сред своите конкуренти, което е ясен сигнал, за необходимост от подобряване качеството на обучение по докторската програма. Съгласно решението на ПКСНУ основните области за подобрене са:

1. Уеднаквяване броя на кредитите, присъждани за подготовката на докторантите в различните форми на обучение – доколкото към момента в редовната форма на обучение се присъжда различен брой кредити от този в задочната форма на обучение, произтичащо от липсата на факултативни дисциплини в учебния план на последните.

2. Развиване на международните контакти на катедра „Счетоводна отчетност“ с висши училища от страните на ЕС, обучаващи по сходни докторски програми.

3. Включване на докторантите в разработването на национални и международни изследователски и бизнес проекти.

СА „Д. А. Ценов“ и обучаващото звено са предприели активни действия по изпълнение на направените препоръки от ПКСНУ при оценяването и акредитацията на докторската програма – в т.ч. са разработени и предстои да бъдат приети на Академичен съвет *„Параметри за разработване на учебна документация в ОНС „доктор“*, които са в съответствие с утвърдения нов Правилник за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“ (2018 г.). Полагат се и целенасочени усилия за покриването в пълна степен на действащите от 2016 година критерии на НАОА за програмна акредитация на докторски програми.

Непрекъснатият цикъл на подобрене е в основата на всички системи за управление на качество. Въз основа на проучване и анализ на публично достъпната информация за обучението в ОНС „доктор“ на интернет сайтовете на конкурентните висши училища могат да се изведат някои добри практики, възприемането на които ще подобри качеството на предлаганата от катедра „Счетоводна отчетност“ в СА „Д. А. Ценов“ образователна услуга в ОНС „доктор“ и ще повиши нейната конкурентоспособност. Същите могат да се структурират в следните основни насоки от „жизнения цикъл“ на докторантите, които са представени в следната таблица:

Таблица 6

Добри практики на висши училища с акредитирани докторски програми по счетоводство в България

ВУ	Нормативна уредба /добри практики
	ПРИЕМ НА ДОКТОРАНТИ
УНСС	Правилник за прием на докторанти в Университета за национално и световно стопанство (актуализиран решение на АС на УНСС от 8-10.11.2018 г.)
	Писменият изпит по специалността се състои от два модула, с обща продължителност 4 астрономически часа (чл. 7): - първи модул – състои се от две алтернативни форми: тест от закрит тип с минимум 30 и максимум 40 въпроса или развиване на тема от изпитната програма. Катедрата определя със свое решение, кой вариант ще бъде приложен за първия модул на писмения изпит; - втори модул – състои се от три алтернативни форми: написване на научно есе; решаване на казус или решаване на практическа задача, които в съдържателно отношение също трябва да отговорят на темите от изпитната програма.
	В състава на комисиите, които провеждат изпит по специалността, с предимство се включват преподаватели, изявили желание да осъществяват научно ръководство на зачислените въз основа на провеждания конкурс докторанти.
	Ясно са разписани критериите за оценяване на представен проект на дисертационен труд за зачисляване в ОНС „доктор“ на самостоятелна подготовка (чл. 18, ал. 3), които се преценяват от Катедрения съвет: актуалност и значимост на изследвания проблем; качества на разработката; възможност за окончателното разработване на дисертационния труд; възможност за компетентно научно ръководство.
ИУ - Варна	Правила за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна (актуализиран с решение на АС от 18.02.2016, протокол № 7)
	Въведена е оценъчна карта за класиране на кандидатите за докторанти. В нея по съвкупност се взема под внимание (чл. 15, ал. 4): изследователска работа – научни публикации; участие в проекти; стаж по специалността; учебна работа – аудиторни занятия; препоръки от хабилитирани лица и др.; резултати от проведените конкурсни изпити.
	Приемът в докторски програми срещу заплащане в редовна и задочна форма се извършва без конкурс, през цялата академична година (чл. 16а, ал. 1), въз основа на представен от кандидата в първичното звено план на дисертационен труд и библиография. Макар, че тази практика в момента е в нарушение на разпоредбата на чл. 5 на ППЗРАСРБ, който гласи „Приемът в редовна или задочна докторантура се извършва с конкурс“, както и нарушение на чл. 21, ал. 6 (във връзка с ал. 5), че „Правото по ал. 5 ползват лицата, които имат успех не помалко от „много добър (4,50)“ от конкурсните изпити за докторанти“ при наличие на законови промени, чрез регламентиране в ППЗРАСРБ, че „Приемът в редовна или задочна докторантура държавна поръчка се извършва с конкурс“ и отмяната на чл. 21, ал. 6 би се постигнало по пълно съответствие с интересите на потребителите на кадри, финансиращи обучението в ОНС „доктор“ на свои служители.
	Ясно регламентиране какво следва да съдържа изискваната, за кандидатстване в самостоятелна форма на докторантура, основна част от дисертационен труд (17, ал. 4).

ВУЗФ - София	Правилник за приемане и обучение на докторанти във ВУЗФ (актуализиран с Протокол № 6 от 20.12.2018 г.).
	Кандидатите за докторанти в самостоятелна или дистанционна форма на обучение трябва да са разработили в основната част проект на дисертационен труд, като приемът им е без конкурс и през цялата академична година (чл. 21, ал. 1).
	<p>Приемането на кандидат-докторанти, които желаят да бъдат зачислени в докторантура на самостоятелна подготовка или в дистанционна форма на обучение, се извършва след представяне на проект за дисертационен труд (чл. 25 и 26). Приемът е по документи.</p> <p>Обучението на кандидат-докторанти във ВУЗФ се осъществява срещу заплащане на такси от тях или по договор с физически и юридически лица.</p> <p>След разработване на проекта на дисертационен труд, по предложение на научния консултант, кандидат-докторантът кандидатства за зачисляване в докторантура в самостоятелна или дистанционна форма на обучение. Тук следва да се подчертае, че е налице известно нарушаване на нормативната уредба – ЗВО, ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане, доколкото зачисляването в докторантура на база на представен проект на дисертационен труд е възможно само за обучение в докторантура на самостоятелна подготовка. Съгласно <i>Наредба за държавните изисквания за организиране на дистанционна форма на обучение във висшите училища</i> чл. 3, ал. 2 приемът в дистанционната форма на обучение се осъществява съгласно държавните изисквания за приемане на студенти и докторанти. Същевременно в националната нормативна уредба няма регламент относно реда за прием на студенти и докторанти в дистанционна форма. Въпреки това, изложената практика на ВУЗФ има своите предимства и би повишила значително интересът към обучение в ОНС „доктор“.</p>
НБУ – София	Описани на сайта на университета условия за прием на докторанти
	<p>Департаментът предлага списък с приблизителни общи теми и съответните им научни ръководители.</p> <p>Приемът на кандидати за редовни докторанти със стипендия по конкурс на НБУ се провежда веднъж годишно. Конкурсът включва изпити и представяне на идеен проект по темата на дисертацията.</p>

УЧЕБНА ДОКУМЕНТАЦИЯ ЗА ОНС „ДОКТОР“	
УНСС – София	<p>Правилник за учебната дейност на УНСС (актуализиран 2015 г.) Утвърдени образци на учебна документация за ОНС „доктор“: квалификационна характеристика, учебен план и учебни програми, изготвени паралелно на български и английски език, индивидуален учебен план, отчет за изпълнението на индивидуалния учебен план на докторанта.</p>
	<p>Учебният план съдържа: Раздел I. Обучение по докторски дисциплини, включващ два блока учебни дисциплини: Блок А. Задължителни дисциплини за професионалното направление Икономикс, Методология и методика на научните изследвания, Статистически методи и иконометрични модели в изследователската дейност. Всяка дисциплина носи по 10 ECTS кредита. Блок Б. Избираеми дисциплини за докторската програма и катедрата – задължително включва: Реферат по темата на дисертационния труд, който носи 10 ECTS кредита; набор от избираеми дисциплини, определени от всяка катедра, администрираща докторска програма. За дисциплините от Блок А е определен хорариум от 60 часа (само лекции) и 190 часа извънаудиторна заетост. Така например за докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводна отчетност и анализ на стопанската дейност)“ избираемите дисциплини са: „Реферат по темата на дисертационния труд“, „Теория и организация на счетоводството“, „Финансово отчитане и счетоводен анализ“, „Методология на счетоводството“, „Философия и история на счетоводството“, „Счетоводна дейност на предприятието“. За дисциплините от Блок Б е определена само извънаудиторна заетост от 250 часа. Общият брой дисциплини, които докторантът трябва да изучава, е минимум 3 и максимум 4, като за всяка се присъждат по 10 ECTS кредита. В индивидуалния учебен план на докторанта дисциплините от Блок А и Блок Б могат да бъдат групирани и разпределени по преценка на научния ръководител до края на първата, втората третата или четвъртата година. Общият брой кредити по този блок е 30/40 ECTS кредита. Раздел II. Работа по дисертацията и публикации, включващ: <i>изследователска работа</i> - не се присъждат кредити; <i>публикации</i> – присъждат се 30 ECTS кредита; <i>защитен дисертационен труд</i> – присъждат се 100 ECTS кредита. Раздел III. Учебно-методическа и педагогическа подготовка, за който не се присъждат ECTS, включващ: провеждане на семинарни занятия; други форми на участие/подпомагане на учебната работа (тьюторство и др.). Фиксиран минимален общ брой кредити (за индивидуален план на докторант) – от 190 ECTS кредита.</p>

ИУ - Варна	<p>Правила за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна (актуализиран с решение на АС от 18.02.2016, протокол № 7)</p>
	<p>ОНС „доктор“ се присъжда от научно жури след успешна защита и акумулиране от докторанта на минимум 180 кредита. Кредитите се формират в резултат на изпълнение на:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ образователна програма – минимум 60 кредита; ✓ научна програма – минимум 70 кредита ○ публикуван доклад – 10 кредита; ○ публикувана статия – 20 кредита; ○ участие в научен проект – 10 кредита; ○ обсъждане на дисертацията пред първичното звено с решение за отчисляване с право на защита; ✓ защита на дисертационния труд пред научно жури – 50 кредита. <p>За да бъдат допуснати до защита пред научно жури, докторантите трябва да са набрали минимум 130 кредита.</p>
ПУ „Паисий Хилендарски“	<p>Правилник за развитието на академичния състав на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, изменен с решение на Академичния съвет на 10.06.2019г.</p> <p>От документа става ясно, че докторантите в ПУ полагат изпитите си през последната година на своето обучение – третата за редовна и самостоятелна подготовка и четвъртата за задочно обучение.</p>
ВУЗФ – София	<p>Утвърдени образци на учебна документация:</p> <ul style="list-style-type: none"> - учебен план по форма на обучение – един за редовна форма на обучение и друг за задочна, самостоятелна и дистанционна форма на обучение; - учебни програми; - индивидуален учебен план.
	<p>Учебният план включва:</p> <p>Раздел I. Обучение по докторантски учебни дисциплини. Фиксирани са следните дисциплини, за всяка от които се присъждат по 10 кредита:</p> <p>„Икономикс“; „Методология и методика на научните изследвания“; „Избираема дисциплина“, определя се от катедрата, като изборът се осъществява измежду най-малко три дисциплини).</p> <p>При редовната форма на обучение часове за лекции и извънаудиторна заетост са съответно 60 и 190 часа, а при останалите форми на обучение – 30 и 220 часа. Общият брой кредити по този раздел е 30 кредита.</p> <p>Раздел II. Изследователска и публикационна дейност:</p> <ul style="list-style-type: none"> - подготовка на най-малко три научни публикации в специализирани издания, за което са определени 750 часа извънаудиторна заетост и 30 кредита; и - подготовка и защита на дисертационен труд, за което са определени 3000 часа извънаудиторна заетост и 120 кредита. <p>Общият брой кредити по учебен план за всички форми на обучение е 180 кредита.</p>

<p>ВГУ „Св. Св. Кирил и Методий“</p>	<p>Утвърдени образци на документи, изискуеми при обучението в докторска степен:</p> <ul style="list-style-type: none"> - стандарт за структурата и съдържанието на квалификационната характеристика; - групов учебен план по научно направление; - индивидуален учебен план; - годишен отчет за дейността на докторанта; - атестационна карта на докторанта; - тримесечен отчет на докторанта; - учебна програма.
	<p>Регламентиране на задължителните направления на дейностите на докторантите (чл. 44 и 45). В процеса на обучението си докторантите изпълняват дейности в две задължителни направления, включени в учебния план на докторската програма:</p> <ul style="list-style-type: none"> - учебно-преподавателската дейност, за която се присъждат 60 кредита и включва: <ul style="list-style-type: none"> - <i>задължителни дисциплини</i> – две, 30 часа лекции, 270 часа извънаудиторна заетост, форма за контрол – изпит, по 10 кредита на дисциплина; - <i>факултативни дисциплини</i> – избира се една, 15 часа лекции, 15 часа упражнения, 270 часа извънаудиторна заетост, форма за контрол – текуща оценка, по 10 кредита за дисциплина; - <i>избираеми дисциплини</i> – избира се една, 15 часа лекции, 15 часа упражнения, 270 часа извънаудиторна заетост, форма за контрол – текуща оценка, по 10 кредита за дисциплина; - <i>преподавателска дейност</i> – 60 часа аудиторна заетост, 240 часа извънаудиторна заетост с присъждане на 10 кредита; - <i>включване в работата на обучаващата катедра и факултет</i> (подпомагане на изпитни комисии, обработване на анкетни резултати, квестор на различни изпити, конкурси и др.) – 150 часа извънаудиторна заетост с присъждане на 5 кредита; - <i>практикоприложна и обществена дейност</i> (проучвателска, експериментална, екипна дейност, консултантска и др., както и дейност за издигане авторитета на Университета) – 5 кредита. - изследователска (творческа) работа, за изпълнението на която се присъждат 120 кредита и включваща: работа по подготовка на дисертационния труд; публикационна дейност; участие в научни форуми в страната и чужбина; участие в образователни и научни проекти; други форми на научноизследователска (творческа) активност в зависимост от спецификите на докторската програма. <p>Общият брой кредити по учебен план са 180 кредита.</p>
	<p>ИУП се развива по семестри – 30 кредита на семестър/60 кредита годишно. При задочното обучение годишните кредити са 45.</p> <p>В ИУП на докторантите на самостоятелна подготовка се отразяват както признатите кредити по дейностите, които трябва да покрият при своето обучение, така и онези дейности, по които трябва да придобият останалите кредити. Признаването на кредитите става при обсъждането в катедрата на внесените предварително разработени материали по дисертацията.</p> <p>В ИУП могат да се планират дисциплини, които докторантът да изучава и в чуждестранен факултет (университет) по европейски проекти за обучение или по договор на Университета с други висши училища в страната и чужбина. В случай че е изучавал други дисциплини, те могат да му бъдат признати след направена актуализация и конкретизация на ИУП, веднага след приключване на обучението.</p>

	<p>Правила за разработване и утвърждаване на учебна документация във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ (Приети с Решение на АС № 3 от 20.03.2017 г., изм. и доп. с Решение на АС № 7/26.07.2017 г., доп. с Решение на АС № 9/25.09.2017 г.)</p> <p>Регламентират условията и реда за разработване и одобрение на учебната документация и са валидни за всички основни структурни звена, които провеждат обучение по образователни програми за придобиване на ОНС „доктор“. Към тях са приложени:</p> <ul style="list-style-type: none"> - таблица – администриране на дейностите по разработването, одобряването, приемането и разпространението на учебна документация; - контролен лист; - таблица на преподавателска обезпеченост към учебния план; - таблица на промените в учебен план; - стандарт за структура и съдържание на учебна програма (редовна/задочна/дистанционна форма на обучение).
ВСУ „Черноризец Храбър“ - Варна	<p>Наредба № 12 за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ (изменена и допълнена с решения на АС през 2013 г., 2016 г. и 2019 г.)</p> <p>Регламентирането на разработването и периодичното актуализиране на базов учебен план за обучение в процеса на придобиване на ОНС „доктор“ (чл. 16, ал. 6). Планът е структуриран в две части:</p> <p>1. общоуниверситетска част, с включени:</p> <ul style="list-style-type: none"> - общи за всички докторанти дисциплини и изпити по: Методология на научните изследвания; чуждоезикова компетентност; - обучение относно: формиране на умения за: научно-публикационна дейност; разработване на научни презентации; научно-комуникативни умения; научно ръководство на магистранти, дипломанти и др.; <p>2. специфична част за всяка докторска програма в различните професионални направления, включваща дисциплини и изпити по: - проблемите на съответната научна специалност и сферата на дисертационното изследване; участие в научни форуми в сферата на професионалното направление; формиране на умения за организиране на дискусии, кръгли маси и други научни форуми по изследваната научна област и др.</p> <p>Докторантите следва да придобият 80 кредита при редовна форма на обучение, 70 кредита при задочна форма и 60 кредита при докторантура на самостоятелна подготовка.</p>
ОБУЧЕНИЕ НА ДОКТОРАНТИ	
УНСС - София	<p>Правилник за учебната дейност на УНСС (актуализиран 2015 г.)</p> <p>Определен максимален брой на научните ръководства.</p> <p>Регламентирано е задължението на научния ръководител при осъществяването на учебно и научно-методическо ръководство, контрол и подпомагане работата на докторанта през целия период на докторантурата да преценява необходимостта от провеждане на стаж в страната и в чужбина и да предлага място и продължителност на провеждането му.</p>

ИУ - Варна	<p>Правила за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Икономически университет – Варна (актуализиран с решение на АС от 18.02.2016, протокол № 7)</p>
	<p>Предвидена е възможност за разнообразни форми на провежданите изпити от индивидуалния учебен план (чл. 22, ал. 6):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. класически писмен изпит по програма и литература; 2. апробиране на методи за изследване; 3. извеждане и аргументиране на резултати по конкретни проблеми от разработваната дисертация и др.
ПУ „Паисий Хилендарски“	<p>Правилник за развитието на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски“, изменен с решение на АС на 10.06.2019г.</p>
	<p>Правото на ФС, по предложение на КС да избере и втори научен ръководител на докторанта (чл. 21, ал. 1).</p>
ВУЗФ - София	<p>Правилник за приемане и обучение на докторанти във ВУЗФ (актуализиран с Протокол № 6 от 20.12.2018 г.)</p>
	<p>Изпитите по базовите дисциплини от докторантския минимум могат да се полагат и от кандидат-докторанти, като след зачисляването им като докторанти в самостоятелна или дистанционна форма на обучение се отразяват в индивидуалния учебен план на докторанта.</p>
	<p>Организацията на учебния процес по учебните дисциплини от учебния план е следната (чл. 30):</p> <ul style="list-style-type: none"> - по базовите дисциплини - еднакви за всички докторски програми и форми на обучение, се провеждат лекционни курсове по утвърдени графици; - по дисциплините от докторантския минимум обучението може да се осъществява и чрез електронната платформа за дистанционно обучение на ВУЗФ.
	<p>Регламентирана е възможността за неприсъствено полагане на изпитите по дисциплините от докторантския минимум. (чл. 31, ал. 7). В този случай докторантът подготвя електронен вариант на писмената част, а при устната част се използват съответни технически средства, определени от председателя на комисията.</p>
	<p>Възможност за повторно явяване на изпит при оценка от даден изпит, по-ниска от „много добър (4,50)” (чл. 31, ал. 11).</p>

ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“	Правилник за прием и обучение на докторанти във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ (посл. актуализация с Решение на АС № 10/22.10.2018 г.)
	Определените ограничения за броя на научните ръководства , които един преподавател може да осъществява едновременно – максимум трима редовни и един задочен докторант по места, финансирани от държавата. (чл. 6, ал. 3). Ограничението не важи за ръководството на докторанти на самостоятелна подготовка.
	Възможност освен научен ръководител да бъде определен и научен консултант от допълващо научно направление , ако темата на дисертацията има интердисциплинарен характер (чл. 24, ал. 5). За научен консултант може да бъде избран чуждестранен учен или външен за Университета български учен. Научният консултант не получава възнаграждение за работата си.
	Учебната работа (като обучаеми) на докторантите в редовна и задочна форма на обучение се провежда в присъствена форма, а на тези в дистанционна форма и на самостоятелна подготовка – в дистанционна форма (чл. 29, ал. 6).
	Докторант, който в края на първата учебна година не е получил 60 кредита, получава незадоволителна оценка, но продължава своето обучение. Докторант, който не покрие изискванията и в края на втората година – няма пълно изпълнение на 120 кредита, отново получава незадоволителна оценка и подлежи на отписване без право на защита. Описаната процедура се прилага и при докторантите в задочна форма на обучение, в случай че след четвърти и съответно шести семестър нямат присъдени съответно 90 кредита и 145 кредита.
	Преподавателската дейност има задължителен характер за всички докторанти в редовна форма на обучение и е с годишен хорариум до 60 часа упражнения. При обективна невъзможност за осъществяване на преподавателска дейност на всички докторанти се възлагат допълнителни ангажименти, свързани с обучението на студентите (чл. 48).
НБУ - София	Процедура за обучение на докторанти (в сила от 28.11.2018 г.) Учебен план
	По ДП „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство и одитинг)“ са включени следните аудиторни курсове: - Международни счетоводни стандарти – 30 часа, 3 кредита; - Счетоводство на нефинансовите предприятия – 50 часа, 5 кредита; - Счетоводство на финансовите и бюджетни организации – 50 часа, 5 кредита; - Финансов контрол – 60 часа, 6 кредита; - Икономикс – 60 часа, 6 кредита.

Възприемането на изложените добри практики на конкурентните висше училища, предлагащи обучение в ОНС „доктор“ по докторски програми по счетоводство, ще доведат до следните **положителни резултати**

за предлаганите от СА „Д. А. Ценов“ докторски програми като цяло и в частност за докторската програма по счетоводство:

1. Въвеждането на двукомпонентен изпит и оценъчна карта за класиране на кандидатите за докторанти ще подобри контрола на входа (приемът на докторанти), като ще се приемат само докторанти, показали висок потенциал за извършване на научни изследвания.

2. Възприемането на идеята за подготовка на кандидат-докторанти с цел зачисляване в докторантура на самостоятелна подготовка, регламентирането на ясни критерии за оценяване на представен проект на дисертационен труд за зачисляване в ОНС „доктор“ на самостоятелна подготовка, както и регламентирането на ред за прием на докторанти в дистанционна форма на обучение ще повишат интереса към обучение в ОНС „доктор“ в самостоятелна и дистанционна форма на обучение.

3. Регламентирането на възможност (при наличие на евентуални законодателни промени) приемът на докторанти в редовна и задочна форма срещу заплащане да се осъществява без конкурс, през цялата година, ще доведе до повишаване на интереса към обучение в редовна и задочна докторантура както на кандидатите за докторанти, така и на потребителите на кадри, които често финансират това обучение.

4. Въвеждането на ограничения на броя на научните ръководства, както и регламентирането на възможност за определяне на втори научен консултант от допълващо научно направление, ще допринесе за постигане на разумна натовареност и равномерност при разпределението на научните ръководства в докторската програма и за повишаване качеството и ефективността на научното ръководство на докторантите.

5. Предварителното обявяване на приблизителни общи теми за дисертационни трудове и съответните им научни ръководители ще даде възможност на кандидатите за докторанти да направят своя информиран избор за участие в съответния конкурс за докторанти, както и ще повиши интереса им към обучение в ОНС „доктор“.

6. Прилагане на ECTS в докторските програми по такъв начин, че общият брой на кредити за придобиване на ОНС „доктор“ да се разпределя между всички предвидени в ЗВО и ППЗРАСРБ дейности за обучение на докторанти (или да се формира от кредитите, определени за всяка дейност), доколкото всички те водят до придобиване на знанията, уменията и компетентностите, описани в ниво 8 на НКР. По този начин ще се увеличат възможностите за професионална мобилност на докторантите.

7. Ясното регламентиране в учебния план на изпитите за докторски минимум и недопускане на случаи тези изпитите да повтарят дисциплини от бакалавърската или магистърската степен на обучение. Това ще даде възможност на кандидатите за докторанти да направят своя информиран избор относно докторска програма и висше училище, където да се обучават. В тази връзка се определя за целесъобразно въвеждането на следните изпити за докторски минимум по счетоводство: първи изпит –

„Счетоводни стандарти за финансово отчитане с общо предназначение“ или „Стандартизация на счетоводството в публичния сектор“, в зависимост от областта на дисертационното изследване; втори изпит – „Реферат по темата на дисертационния труд“ или дисциплина по избор от пакет дисциплини: „Стратегическо управленско счетоводство“, „Финансово отчитане“, „Методология на счетоводната отчетност в публичния сектор“, „Счетоводни аспекти на банковата дейност“. Тези дисциплини създават предпоставки за професионална мобилност на докторантите и водят до придобиване на описаните в НКР, ниво 8, знания, умения и компетентности.

8. Утвърждаване на образци на всички документи, изискуеми при обучението в докторска степен, с което ще са подобри състоянието на учебната и отчетната документация за ОНС „доктор“ в СА „Д. А. Ценов“, в т.ч. и в ДП по счетоводство.

9. Регламентирането на задължение на научния ръководител да преценява необходимостта от провеждане на стаж в страната и в чужбина и да предлага място и продължителност на провеждането му. Това ще доведе до повишаване качеството на обучение в ДП по счетоводство, ще подпомогне емпиричните изследвания на докторантите и в същото време ще увеличи пригодността за заетост и възможностите за успешна реализация на докторантите след защитата на дисертационните им трудове, в случай че не желаят академична кариера.

10. Регламентирането на възможността по дисциплините от докторския минимум обучението да се осъществява и чрез електронната платформа за дистанционно обучение на ВУ, както и на възможността за неприсъствено полагане на изпитите по дисциплините от докторския минимум ще отговори на интереса на кандидатите за докторанти от гъвкаво обучение, позволяващо учене без откъсване от работа, а това като цяло ще повиши и интереса към обучение в третата степен на висшето образование.

Всичко това в своята цялост ще доведе до повишаване качеството на обучение в ОНС „доктор“ по ДП по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“ и до подобряване на нейната конкурентоспособност.

В резултат на проведеното теоретично и практикоприложно изследване на извършените анализи и проучвания може да се открият следните по-важни **приносни моменти**:

Първо, извършено е проучване на актуален проблем, свързан с обучението в ОНС „доктор“, в частност по счетоводство, чрез проследяване на нормативните постановки в европейски и национален аспект, като се използва научният инструментариум на контент-анализа.

Второ, изведени са основните характеристики и спецификите на развиваната докторска програма „Счетоводна отчетност, анализ и контрол (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов“ в качеството ѝ на завършен образователен продукт;

Трето, представени са резултатите от извършения анализ на удовлетвореността на докторанти и постдокторанти;

Четвърто, изведени са перспективите за развитие на предлаганата докторска програма по счетоводство;

Пето, извършен е сравнителен анализ на добри практики на висши училища с акредитирани докторски програми по счетоводство в България и са очертани насоки за развитието на докторската програма по счетоводство, водещи до подобряване на качеството и повишаване на конкурентоспособността ѝ.

Препоръките, произлизащи от проведеното изследване, се отнасят до подобряване конкурентоспособността на предлаганата докторска програма по счетоводство, развивана от катедра „Счетоводна отчетност“, и са в следните аспекти:

Първо, усъвършенстване на националното законодателство в областта на обучението в ОНС „доктор“ с оглед постигане на пълна и ясна регламентация на обучението в третата степен на системата на висшето образование, непозволяваща двусмислие при тълкуването ѝ, и в същото време съответстваща на Стандартите и насоките за осигуряване на качеството в Европейското пространство за висше образование (ESG 2015), на приетите стратегически документи и на съвременните тенденции в обучението в ОНС „доктор“ в национален и международен мащаб.

Второ, задълбочаване на ефективното сътрудничество със счетоводната практика посредством привличане на висококвалифицирани специалисти в научноизследователския етап от процеса на обучение в ОНС „доктор“ чрез предоставяне на възможност за научно ръководство (паралелно с научното ръководство от академичен преподавател).

Трето, разширяване на възможностите за промотиране на научните продукти на докторантите и стимулиране на иновативния процес чрез предлагане на т. нар. „дисертации по поръчка на бизнеса“.

Четвърто, актуализиране на учебната документация за повишаване качеството на обучението в ОНС „доктор“ съобразно съвременните реалности.

Заклучение

В резултат на извършеното проучване на състоянието, проблемите и перспективите пред докторската програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в СА „Д. А. Ценов“ се правят следните **изводи**:

Първо, обучението в ОНС „доктор“ по счетоводство в страната отговаря на изискванията, приоритетите и стратегиите в европейската и националната нормативна рамка, но последната се нуждае от усъвършенстване.

Второ, докторската програма по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“ отговаря на съвременните изисквания за наличие на: съвременна материално-техническа база за обучение, висококвалифициран академичен и административен персонал, адекватна на спецификите на обучението организационна структура.

Трето, емпиричното проучване показва, че развиваната от катедра „Счетоводна отчетност“ при СА „Д. А. Ценов“ докторска програма отговаря в голяма степен на очакванията и изискванията за качество на образователния продукт.

Четвърто, съществуват резерви за развитие на докторската програма, които се изразяват в пренасяне на добри практики, разгръщане на възможностите за научно сътрудничество и академична мобилност, задълбочаване на връзките с практиката в контекста на продължаващия Болонски процес.

Използвани източници

- (н.д.). Извлечено от EUA Council for Doctoral Education: <https://eua-cde.org/who-we-are.html>
- (18-19 June 1999 г.). Извлечено от European Higher Education Area and Bologna Process: <http://www.ehea.info/page-ministerial-conference-bologna-1999>
- (19 September 2003 г.). Извлечено от European Higher Education Area and Bologna Process: <http://www.ehea.info/page-ministerial-conference-berlin-2003>
- (18 February 2005 г.). Извлечено от European University Association: <https://eua.eu/resources/publications/626:salzburg-2005—conclusions-and-recommendations.html>
- (19-20 May 2005 г.). Извлечено от European Higher Education Area and Bologna Process: <http://www.ehea.info/page-ministerial-conference-bergen-2005>
- (17-18 May 2007 г.). Извлечено от European Higher Education Area and Bologna Process: <http://www.ehea.info/page-ministerial-conference-london-2007>
- (29 October 2010 г.). Извлечено от European University Association: <https://eua.eu/resources/publications/615:salzburg-ii—recommendations.html>
- (2011). Извлечено от Doctoral Training Principles / EURAXESS: <https://euraxess.ec.europa.eu/belgium/jobs-funding/doctoral-training-principles>
- (22 April 2016 г.). Извлечено от EUA Council for Doctoral Education: <https://eua-cde.org/reports-publications/51:doctoral-education-taking-salzburg-forward-implementation-and-new-challenges.html>

- (30 март 2016 г.). Извлечено от НАОА: https://www.neaa.government.bg/images/Akreditirani_PN/Reshenija_na_PK_za_prikluchili_ONS/Reshenie_ONS_Schetovoidstvo_SA.pdf
- (2018). Извлечено от Правилник за развитието на академичния състав в СА „Д. А. Ценов“: https://www.uni-svishtov.bg/portal/file/Pravilnik_RASvSA_1911.pdf
- (2019). Извлечено от Образователни ресурси - Библиотека - СА „Д. А. Ценов“: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/library/obrazovatelni-resursi>
- Commission/EACEA/Eurydice, E. (2018). *The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Higher Education Area and Bologna Process*. (25 May 1998 г.). Извлечено от <http://www.ehea.info/page-sorbonne-declaration-1998>.
- Денева, Анета и др. Обучението в докторантура като форма за споделяне на знания – организационни и финансови аспекти/Анета Денева, Румяна Лилова. // Икономическо благосъстояние чрез споделяне на знания : Международна научна конференция, 9-10 ноември 2016 г.: Т.1- 3: Т. 1. Икономика, държава, общество. - Свищов: АИ Ценов, 2016, с. 151-156.
- Закон за висшето образование, обн. ДВ, бр.112 от 27.12.1995 г., ... посл. изм. и доп. ДВ, бр.98 от 27.11.2018 г.
- Закон за развитието на академичния състав в Република България, обн. ДВ, бр.38 от 21.05.2010 г., ... посл. изм. ДВ, бр.17 от 26.02.2019 г.
- Критерии за програмна акредитация на докторски програми (20 октомври 2016 г.).
- Лулански, Пано Даков. Атлас по методика на икономическите изследвания/Пано Даков Лулански. - София: Издателски комплекс - УНСС, 2013.
- Лулански, Пано Д. Как да напиша и защита дисертация?: Докторантска аналитика/Пано Д. Лулански. - София: Инст. за приложни социално-иконом. изсл. и продълж. обучение, 2007.
- Лулански, Пано Даков. Ръководство за практическо обучение на докторанти по методика на стопанските изследвания/Пано Даков Лулански. - София: Издателски комплекс - УНСС, 2017.
- Мавродиева, Иванка и др. Академично писане за докторанти и постдокторанти / Иванка Мавродиева, Йовка Тишева. - София: Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2014.
- Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 година, Решение № 12 на Министерския съвет от 10.01.2014 г.
- Националната квалификационна рамка на Република България, РМС №96 (02 февруари 2012 г.).
- Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 - 2030 г. Решение № 282 на МС от 19.05.2017 г.

- Някои проблеми на обучението по счетоводство в държавните висши икономически училища в Р България и възможности за оптимизирането му в СА „Д. А. Ценов“ - Свищов/Атанас Атанасов и др. // Алманах научни изследвания. СА Д. А. Ценов - Свищов, 2012, с. 507-527.
- Правилник за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България, обн. ДВ, бр. 75 от 24.09.2010 г., стр. посл. изм. и доп., бр. 56 от 06.07.2018 г.
- Стратегия за мобилност 2020 за Европейското пространство за висше образование (ЕПВО) (Министерска конференция Букурещ 2012 г.).
- Стратегията за развитие на висшето образование в Република България 2014-2020 г. Решение на Народното събрание от 26.02.2015 г.
- Greswell, John W. et al. Research Design: Qualitative, Quantitative & Mixed Methods Approaches/John W. Greswell, J. David Greswell. - 5. ed. - Los Angeles et al.: Sage Publications, 2018.
- Saunders, Mark et al. Research Methods for Business Students/Mark Saunders, Philip Lewis, Adrian Thornhill. - 7. ed. - Harlow et al.: Pearson Educacion, 2016.

**ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ**

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

**ИНСТИТУЦИИ,
ПОЛИТИКИ И
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД ДИГИТАЛНАТА
ТРАНСФОРМАЦИЯ**

том 28, 2020 г.

Академично издателство „ЦЕНОВ“
Свищов - 2020 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТОМ 28

**ИНСТИТУЦИИ, ПОЛИТИКИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ**

Даден за печат на 27.02.2020 г., излязъл от печат на 30.03.2020 г.
Поръчка № 18460, тираж: 100 бр.

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

ISSN 1312-3815

СЪДЪРЖАНИЕ

Раздел I

Пазари, управление и иновации в икономиката на знанието

Маргарита Богданова, Христо Сирашки, Евелина Парашкевова, Мариела Стоянова Гъвкаво управление на проекти в организациите от публичния сектор	7
Ангелин Лалев, Александрина Александрова Използване на дълбоки невронни мрежи за откриване на измами с кредитни карти	39
Десислава Алексиева, Елена Йорданова Интереси и поведение: управленски аспекти.....	63

Раздел II

Глобализация, конкурентоспособност и сътрудничество за интелигентен растеж

Силвия Костова, Крум Крумов, Даниела Въткова-Милушева Ролята на вътрешните и външните одитори за идентифициране на измами в предприятията.....	95
Силвия Костова, Пресиян Василев, Ивана Димова Характеристика на измамата и особености на извършителя на измами.....	126
Тихомир Върбанов Оценка на конвергенцията в Европейския съюз по разходи за социална защита	157
Таня Тодорова Влияние на бюджетното салдо върху икономическия растеж.....	183

Раздел III
Финансова стабилност, икономически политики, регулации
и устойчиво развитие

Веселин Попов, Петя Емилова, Искрен Таиров, Владислав Василев Информационната сигурност на лечебните заведения в България.....	211
Красимир Шишманов, Мария Ташкова, Михаела Маркова Съвременни тенденции в създаването на приложения за електронна търговия	243
Атанаска Решеткова, Криста Нейкова Влияние на дигитални маркетингови канали върху клиентската лоялност в банковия сектор	273
Диана Ималова, Галя Кузманова, Радосвета Кръстева Обучението в докторска програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (Счетоводство)” в СА „Д. А. Ценов” – проблеми и перспективи	306